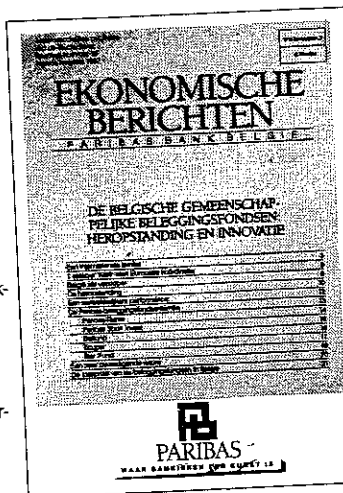

EKONOMISCHE BERICHTEN

De "Economische Berichten" van de Paribas Bank België bieden informatie uit de eerste hand. Nieuws van algemeen economische en financiële aard. Maar ook markttendenzen, achtergrondinformatie, beurs- en bedrijfsanalyses, dokumentatie en indexen. Steeds objectief, actueel en daardoor van essentiële waarde. Voor bedrijfsleiders, zelfstandigen, kaderleden, bedienden, studenten, onderwijsinstellingen...

Een proefnummer zal u beslist overtuigen. Vraag het vandaag nog in een Paribas-kantoor of richt u tot de Paribas-studiedienst: Paribas Bank België W.T.C. Toren van Parijs en de Nederlanden Emile Jacquainlaan 162 bus 2 - 1210 Brussel Tel: 02/219.30.10 toestel 2555

PARIBAS

WAAR BANKIERS EN KUNST IS

CRISIS, CRISISBELEID EN INKOMENSVERDELING IN BELGIE Een voorlopige balans

Freddy MARANNES

Freddy Marannes is licentiaat in de Politieke en Sociale Wetenschappen en in de Toegepaste Economische Wetenschappen. Hij is als onderwijsassistent verbonden aan de Faculteit van de Politieke en Sociale Wetenschappen van de UFSIA.

Samenvatting

De economische crisis en het crisisbeleid van de regering hebben waarschijnlijk een belangrijke impact gehad op de inkomensverdeling in België. Dit artikel gaat na in hoeverre het bestaande onderzoek en de beschikbare bronnen uitspraken mogelijk maken over die verdelingsimpact.

Voor België zijn er maar twee (simulatie-)onderzoeken die het verdelingseffect van crisis- en/of beleidsfactoren op de inkomensverdeling trachten te meten. Beide onderzoeken vertrekken dan nog van een constructie die helemaal niet representatief is voor de werkelijke inkomensverdeling in België. De conclusies over de verdelingseffecten zijn dan ook niet erg betrouwbaar.

Uit de Nationale Rekeningen blijkt wel dat sinds het begin van de jaren tachtig het aandeel van de arbeidsinkomens is afgenomen, ten gunste van de kapitaalinkomens. Die verschuiving kan zowel worden toegeschreven aan economische als aan beleidsfactoren en heeft de inkomensongelijkheid ongetwijfeld vergroot. Ook uit de enquêtegegevens van het Centrum voor Sociaal Beleid treden een aantal interessante ontwikkelingen naar voren. De aard van de gegevens maakt het echter moeilijk om die ontwikkelingen te duiden en te peilen naar hun impact op de evolutie van de inkomensverdeling.

Inleiding

De laatste vijftien jaar zijn gekenmerkt door ontwikkelingen die de structuur van de inkomensverdeling in België waarschijnlijk diepgaand beïnvloed hebben. Denk onder meer aan de massale toename van de werkloosheid, de gevoerde loonmatigingspolitiek en de opeenvolgende saneringsprogramma's van de overheid in het kader van haar herstelbeleid.

In dat verband rijst meer dan eens de vraag naar de spreiding van de lasten. Zijn vooral de rijken of vooral de armen het slachtoffer geworden van de crisis en het crisisbeleid? Of anders gezegd: is door de vermelde ontwikkelingen de inkomensongelijkheid toe- of afgenomen? Het is moeilijk op dat soort vragen een pasklaar antwoord te formuleren. Eerst is een grondige analyse vereist van de precieze inwerking van alle relevante factoren op de samenstelling en hoogte van het inkomen van de bestudeerde inkomenseenheden. Zo'n analyse is in België nog niet uitgevoerd. Het is overigens opvallend hoe weinig belangstelling er vanuit academische hoek bestaat voor de inkomensverdelingsproblematiek in crisistijd. Theoretische beschouwingen of empirisch onderzoek op dat vlak zijn nauwelijks aanwezig.

Dit artikel probeert die leemte gedeeltelijk aan te vullen. Gebruik makend van bestaand onderzoek en van beschikbare statistische gegevens maken we een voorlopige balans van mogelijke crisis- of beleidseffecten op de inkomensverdeling. Hier en daar worden ook de resultaten van buitenlands onderzoek in de analyse betrokken.

I. ECONOMISCHE CRISIS EN CRISISBELEID IN BELGIË: ENKELE ALGEMENE BESCHOUWINGEN

A. Verschuivingen in de macro-economische structuur

De Belgische economie maakt al lange tijd een zware crisis door. De stemming is nu wel weer optimistischer, omdat de economische groei en de investeringen toenemen, maar twijfels blijven bestaan over het duurzaam karakter van die heropleving.

Het begin van de crisis laat men meestal samenvallen met de eerste petroleumcrisis in 1973-1974. Dan breekt de economische recessie in België pas echt door. De feiten zijn bekend: stagnatie van de economische activiteit, toenemende inflatie en een werkloosheidsniveau dat op vrij korte termijn na oorlogse recordhoogten bereikt. Tabel 1 illustreert dat treffend.

Tabel 1: Verschuivingen in de Belgische macro-economische structuur, 1960-1986

	Gemiddeld jaarlijks accres BNP (reëel) (1)	Inflatie (2)	Absolute omvang werkloosheid (x 1.000) (3)	In percent werkloosheids- graad (4)
1960-1973				
- Gemiddeld:	5,0%	3,4%	78,2	2,1%
(min)	(3,0% - 1966)	(0,3% - 1960)	(50,4 - 1964)	(1,3% - 1964)
(max)	(6,9% - 1964)	(7,0% - 1973)	(114,3 - 1960)	(3,1% - 1960)
1974-1986				
- Gemiddeld:	1,8%	7,2%	3,499	8,4%
(min)	(-1,4% - 1981)	(4,5% - 1978/79)	(104,7 - 1974)	(2,6% - 1974)
(max)	(5,6% - 1976)	(12,8% - 1975)	(512,4 - 1984)	(12,2% - 1984)
1980	3,7%	6,7%	321,9	7,7%
1981	- 1,4%	7,6%	391,8	9,4%
1982	1,2%	8,7%	456,6	10,9%
1983	0,2%	7,7%	505,0	12,0%
1984	2,3%	6,3%	512,4	12,2%
1985	1,4%	4,9%	509,0	12,0%
1986	2,8%	1,3%	500,9	11,7%

- (1) = bruto nationaal produkt in (reële) marktprijzen
(2) = berekend op basis van het indexcijfer van de consumptieprijzen
(3) = volledig uitkeringsgerechtigde werklozen (incl. de oudere werklozen die als gevolg van het KB van 29 december 1984 vanaf 1 januari 1985 niet meer hoeven ingeschreven te zijn als werkzoekende zonder hun recht op uitkering te verliezen)
(4) = (3) in percent van de beroepsbevolking.

Bron: (1) NIS, *Statistische Studiën*, 1987, nr. 83.
(2) NIS, *Weekbericht*.
(3) NIS, *Statistisch Tijdschrift*, 1967, nr. 12; 1974, nr. 11-12; 1981, nr. 12.
RVA *Jaarverslag 1986*.
(4) Eigen berekeningen op basis van Ministerie van Tewerkstelling en Arbeid, *Raming van de Belgische beroepsbevolking op 30 juni* (jaren 1960-67, 1968-69, 1970-86).

Tijdens de periode 1960-1973 neemt het BNP in reële termen toe met een jaarlijks gemiddelde van 5,0%; het hoogste groeipercentage bedraagt 6,9% (in 1964), het laagste 3,0% (in 1966). Na 1973 worden die verhoudingen helemaal omgekeerd. Het gemiddeld jaarlijks groeiritme daalt tot 1,8% (1974-1986) en behoudens de relatief gunstige groeicijfers in 1974 en 1976 (respectievelijk 4,2% en 5,5%) is die zwakke prestatie van de Belgische economie tekenend voor heel de periode. In 1975 en 1981 is de economische groei zelfs negatief (in beide jaren - 1,4%).

De stagnatie in de economische activiteit gaat bovendien gepaard met een hoge *inflatiegraad* - wat men «stagflatie» is gaan noemen. Na de

piekjaren 1974 en 1975, met een inflatie van bijna 13%, wordt het inflatieritme wel enigszins getemperd. Maar het is pas de laatste jaren dat de jaarlijkse prijsstijgingen trendmatig dalen.

De massale *werkloosheid* is ongetwijfeld het meest opvallende kenmerk van de economische crisis. Op amper 10 jaar stijgt het aantal volledig uitkeringsgerechtigde werklozen met 400.000. Die werklozen zijn niet toevallig gespreid over de bevolking. In 1986 waren de verhoudingen als volgt: 60% van de werklozen zijn vrouwen, 30% is jonger dan 25 jaar en bijna 50% heeft hoogstens lager onderwijs gevolgd (RVA, *Jaarverslag 1986*).

Toch moet hier voor alle duidelijkheid aan toegevoegd worden dat de werkloosheid geen louter crisisverschijnsel is. Zij is immers niet alleen veroorzaakt door een verlies aan arbeidsplaatsen, maar ook door een relatief sterke stijging van het arbeidsaanbod (1). Dat laatste geldt met name voor de hoge werkloosheid bij vrouwen. Tussen 1974 en 1986 neemt het aanbod van vrouwen op de arbeidsmarkt met meer dan 350.000 toe, terwijl de stijging van de vraag naar vrouwelijke werknemers maar 100.000 bedraagt. Die vraagstijging komt overigens helemaal voor rekening van de tertiaire (en dan nog vooral de openbare) sector en betreft uitsluitend deeltijdse banen (2). In de secundaire sector vermindert het aantal arbeidsplaatsen voor vrouwen met 50.000.

Bij de mannen zien we een heel andere evolutie. Het aanbod van mannen op de arbeidsmarkt daalt tussen 1974 en 1986 met 100.000, maar de vraag naar mannelijke werkrachten daalt nog sterker (met meer dan 250.000). Die daling van de vraag vindt uitsluitend plaats in de secundaire sector. In de tertiaire sector komen er ongeveer 50.000 banen bij, zowel voltijdse als deeltijdse.

De huidige massale werkloosheid bevat dus een belangrijke socio-demografische component, namelijk de toenemende arbeidsparticipatie van de vrouw.

De geschetste macro-economische (en socio-demografische) verschuivingen hebben het verloop van de inkomensverdeling zeker beïnvloed. Hoe, in welke richting en in welke mate, daar komen we later nog op terug.

(1) Tenzij anders vermeld zijn de hierna genoemde cijfers gebaseerd op de statistieken van het Ministerie van Tewerkstelling en Arbeid (*Raming van de Belgische beroepsbevolking op 30 juni*).

(2) Volgens de statistieken van Eurostat (*Werkgelegenheid en Werkloosheid*) stijgt het aantal deeltijds werkende vrouwen in de dienstensector met bijna 200.000 (1975-1986).

In elk geval is die invloed zowel direct als indirect geweest. Direct, via de werkloosheid bijvoorbeeld, waardoor velen in geval van jobverlies op een lager (vervangings)inkomen zijn teruggevallen. Maar ook indirect, via het crisisbeleid van de regering, als reactie op de economische en budgettaire crisis.

B. Het crisisbeleid van de regering onder «Martens V» en «Martens VI» (3)

Het is niet zo duidelijk van wanneer in België het zogenaamde (anti-)crisisbeleid dateert. Dat hangt af van de definitie van zo'n beleid en van de beoordelingscriteria ter zake. Het zou ons te ver leiden daar uitvoering op in te gaan. In wat volgt verwijst de term crisisbeleid naar het beleid dat gevoerd wordt sinds de vorming van de regering «Martens V» (december 1981) (4).

Het crisisbeleid onder de regeringen «Martens V» en «Martens VI» steunt in essentie op drie pijlers (W. Moesen, 1986 a en b):

1. verbetering van de rendabiliteit en van de binnen- en buitenlandse concurrentiepositie van de Belgische ondernemingen;
2. sanering van de openbare financiën;
3. bevordering van de tewerkstelling.

Over het derde luik (*tewerkstellingsbeleid*) kunnen we kort zijn. Het heeft nooit prioritair de aandacht gekregen. Veeleer wordt gehoopt op een positief tewerkstellingseffect, geïnduceerd vanuit de twee overige beleidsingrepen. In vergelijking met de werkgelegenheidspolitiek van de vorige regeringen is er dan ook weinig fundamenteel veranderd (zie bv. C. Persyn, 1985: 86-87).

Om de *rendabiliteit en concurrentiekracht van de ondernemingen te herstellen* doktert de regering een aantal fiscale en parafiscale gunstmaatregelen uit, aangevuld met enkele maatregelen van economische politiek (zie W. Moesen en A. van Poeck, 1984: 421-22; Arbeidsblad, 1986, 153-54). De

(3) De regering «Martens V» trad aan op 17 december 1981 en bestond uit een coalitie van christen-democraten en liberalen. In oktober 1985 werd zij opgevolgd door de regering «Martens VI», bestaande uit dezelfde coalitie (tot einde 1987). Het herstelbeleid onder de regeringen «Martens VII en VIII» wordt hier niet behandeld, omdat gegevens over de inkomensverdeling maar beschikbaar zijn tot 1986.

(4) Dat betekent niet dat in de jaren zeventig geen maatregelen werden genomen om de economische crisis te bestrijden. We denken wel dat de impact van het recentere crisisbeleid op de structuur van de inkomensverdeling en inkomensverdeling ingrijpender is dan de vroegere crisismaatregelen. In tegenstelling tot de regeringspolitiek onder «Martens V» (en volgende) bleven die maatregelen overwegend Keynesiaans geïnspireerd. De forse stijging van de overheids tewerkstelling en de nadruk die toen gelegd werd op koopkrachtbehoud (S. Deroose, 1983) wijzen daarop.

meeste maatregelen beogen de loonkost te drukken. We denken daarbij vooral aan de reeks vrijstellingen en verminderingen van de werkgeversbijdragen aan de sociale zekerheid, aan de twee eerste golven van (reële) looninlevering (resp. van maart 1982 t.e.m. 31 december 1982 en van januari 1983 t.e.m. einde maart 1984⁽⁵⁾), en aan het regeringsverbod om tijdens de jaren 1983 t.e.m. 1986 bij cao of op een andere manier reële loonsverhogingen (dus bovenop de toegestane indexering) toe te staan. Andere belangrijke maatregelen zijn de devaluatie van februari 1982, de zogenaamde wet Cooreman-De Clercq van (maart en december) 1982, die de fiscale aanmoediging van het risicodragend kapitaal beoogt, en de verlaging vanaf 1982 van de aanslagvoet van de vennootschapsbelasting.

In het raam van de *sanering van de openbare financiën* wordt lange tijd vooral de sector van de sociale zekerheid gevisieerd. De beleidsingrepen hebben zowel betrekking op de financierings- als op de uitkeringszijde. Het uiteindelijke doel is de financiële gezondmaking van de SZ, gekoppeld aan een verlaging van de staatstoelagen aan die sector.

De maatregelen aan de *financieringszijde* (J. Peeters; 1987; J. van Steenberge, 1985) verzwaren vooral de bijdragelast van de sociaal verzekerden. In eerste instantie gebeurt dat door de verhoging van de traditionele bijdragen, maar geleidelijk aan zien ook een hele reeks solidariteitsinhoudingen het licht. Zo is er bijvoorbeeld de bijzondere solidariteitsbijdrage voor alle mensen met een globaal netto-belastbaar inkomen hoger dan 3 miljoen (sinds 1982) en de beperking van de loonindexering door de indexaanpassing van 2% drie maal niet toe te passen (vanaf 1 april 1984, vanaf 1 januari 1985 en vanaf 1 januari 1986).

(5) De *eerste golf van looninlevering* komt onvoorwaardelijk de ondernemingen ten goede: ze heeft betrekking op de loonstop (na de devaluatie van februari 1982) van 1 maart 1982 tot en met 31 mei 1982 en de beperkte loonindexering (met een forfaitair bedrag) van 1 juni tot en met 31 december 1982.

De *tweede looninleveringsperiode*, met o.a. de verlenging van de forfaitaire indexering tot september 1983 en de daaropvolgende indexvertraging (= loonaanpassing aan een over vier maanden uitgevlakte index), staat vooral in functie van de tewerkstelling. De opbrengst van die loonmatiging moet expliciet worden aangewend voor de bevordering van de tewerkstelling (via cao's of door storting van de opbrengst in het Tewerkstellingsfonds). De oorspronkelijke «5-3-3»-eis van de regering geldt voor de jaren 1983 en 1984. In de volgende vier jaar gelden gelijkaardige (wel minder strenge) bepalingen, maar de naleving ervan verloopt niet altijd naar wens.

In april 1984 start in feite een *derde golf van looninlevering*, met de bepaling van de regering dat de indexaanpassing van de lonen ten belope van 2% drie maal niet wordt toegepast (vanaf 1 april 1984, vanaf 1 januari 1985 en een laatste maal vanaf 1 januari 1986). De loonsverhoging uitgespaard met die indexesprongen moet door de ondernemingen gestort worden in het Fonds voor het Financieel Evenwicht van de Sociale Zekerheid en heeft dus geen effect op de totale loonkost voor de werkgever.

Aan de *uitgavenzijde* van de sociale zekerheid gaan in praktisch alle sectoren de uitkeringen omlaag en/of worden ze selectiever toegestaan (J. van Langendonck, e.a., 1985; B. Cantillon, e.a., 1987: 191-99). Ook hier wordt de indexering van de SZ-uitkeringen (exclusief de minima⁽⁶⁾) beperkt door het overslaan van één indexaanpassing van 2% (in 1984, 1985 en 1986).

Een opvallende constante doorheen de opeenvolgende saneringsrondes is dat de gewaarborgde minimum- of bijstandsuitkeringen over het algemeen onaangetast blijven. Naast de gebruikelijke indexering worden ze in 1983, 1985 en 1986 zelfs verhoogd met respectievelijk 5%, 2% en 2%. Een categorie van uitkeringsgerechtigden die wel zwaar getroffen wordt door de besparingsmaatregelen zijn de werklozen. Vooral de samenwonenden worden hard aangepakt (bv. de verlaging met 6% in 1982 van de wachtuitkeringen en van de uitkeringen aan de samenwonende werklozen, en de verlaging met 30% in 1984 van de wachtuitkering aan de samenwonende schoolverlaters niet-gezinshoofden).

Zoals gezegd is lange tijd de sociale zekerheid gevisieerd door de saneringspolitiek van de regering. Het Sint-Annaplan van mei 1986, uitgewerkt door het kabinet Martens VI, brengt daarin verandering. Het plan luidt een fase in van krimpbudgettering (*decremental budgeting*). Het netto te financieren overheidstekort kan volgens de regering maar teruggeschroefd worden door alle staatsuitgaven te verlagen. De vermindering van de staatstoelagen aan de sociale zekerheid blijft bovenaan de agenda staan, maar ook in andere domeinen van de begroting wordt nu zwaar gesnoeid (bv. onderwijs, verkeerswezen en overheidsinvesteringen). De meeste van die bezuinigingen hadden geen directe weerslag op het (beschikbaar) inkomen. Daarom hebben ze waarschijnlijk geen groot effect gehad op de inkomensverdeling.

II. ONDERZOEK NAAR VERDELINGSEFFECTEN IN BELGIË

A. Geen a-priori uitspraken

Wat kan op dit ogenblik gezegd worden over de impact van de economische crisis en het crisisbeleid op de evolutie van de inkomensverdeling? Het antwoord is eenvoudig: niets (of toch weinig). Sommige ontwikkelingen en beleidsmaatregelen hebben de ongelijkheid ongetwijfeld vergroot (bv. de wet Cooreman-De Clercq (zie hiervoor J. Pacolet, 1985), maar andere hebben ze dan weer verkleind (bv. de solidariteitsbijdrage op de

(6) Bedoeld worden de gewaarborgde minimum- of bijstandsuitkeringen: het bestaansminimum, de basisbedragen van de (bijzondere en gewone) tegemoetkomingen voor mindervaliden en het gewaarborgd inkomen voor bejaarden.

heel hoge inkomens). Dat maakt het moeilijk om a-priori uitspraken te doen over het *globaal* verdelingseffect. Trouwens, vooraleer we over verdelingseffecten kunnen spreken, moeten we eerst een aantal essentiële vragen beantwoorden. Bijvoorbeeld, over welke inkomensverdeling gaat het: de functionele, de socio-professionele of de personele verdeling? Of wat is het inkomensbegrip: gaat het over het primair, het secundair of het tertiair inkomen; en worden alleen de monetaire of ook de niet-monetaire inkomsten beschouwd? Ten slotte, wat is de inkomenseenheid: wordt bij de personele verdeling het individu of het huishouden als relevante eenheid genomen? Al die verschillende invalshoeken bepalen in belangrijke mate het uiteindelijke beeld van de inkomensverdeling. Bij de evaluatie van onderzoeksresultaten moet daar in elk geval rekening mee worden gehouden.

B. Meting van verdelingseffecten

A priori uitspraken over globale verdelingseffecten zijn dus uitgesloten. De vraag is dan hoe die verdelingseffecten kunnen gemeten worden. Dat kan zowel op macro- als op microniveau (SCP, 1985: 41-47).

Op *macroniveau* wordt vaak gewerkt met tijdreeksanalyses, waarbij veranderingen in bijvoorbeeld de inflatie of het werkloosheidscijfer in verband worden gebracht met veranderingen in de inkomensongelijkheid. Een interessante studie op dat vlak is die van R. Blank en A. Blinder (1985) voor de Verenigde Staten. Voor België hebben C. Boone en P. Willemé (1989) heel recent een onderzoek gedaan naar de impact van de politieke samenstelling van regeringscoalities op de functionele inkomensverdeling (zie ook verder). Ook dat onderzoek is gebaseerd op een tijdreeksanalyse.

De meting van verdelingseffecten op *microniveau* gebeurt meestal door micromodel-simulaties. Dergelijke simulaties maken gebruik van gegevens over kenmerken en gedragingen van micro-eenheden (bv. individuen of huishoudens), om te onderzoeken hoe de situatie (bv. de inkomenspositie) van die eenheden verandert. Kenmerken zijn bv. het inkomen of de gezinsgrootte. Bij microsimulaties wordt nog een onderscheid gemaakt tussen standaardsimulaties en empirische simulaties en tussen statische en dynamische analyses. Standaardsimulaties werken met gegevens over kenmerken van fictieve eenheden, empirische simulaties werken met werkelijk bestaande gegevens over eenheden (uit enquêtes of een administratie). Beide simulaties kunnen zowel statisch als dynamisch zijn. Bij statische simulaties wordt verondersteld dat het gedrag en de kenmerken van de micro-eenheden tijdens de gesimuleerde periode onveranderd blijven, dynamische simulaties daarentegen houden wel rekening met ontwikkelingen in de tijd (bv. gedragsreacties van individuen, veranderingen in de werkgelegenheidsstructuur enz.).

Hoe ver staat het met het onderzoek in België naar de verdelingseffecten in crisistijd? In feite zijn er maar twee studies waarin de evolutie van de (personele) inkomensverdeling in verband wordt gebracht met de economische crisis en/of het crisisbeleid van de regering. Ten eerste is er het onderzoek van R. Savage (1986) naar de effecten van het crisisbeleid op de *gezinskoopkracht* in de periode 1981-1985. Ten tweede is er het onderzoek van F. Fecher (1987) naar de afzonderlijke impact van de economische crisis en van het crisisbeleid op de *globale inkomensverdeling* tijdens de jaren 1980-1984. Beide studies zijn gebaseerd op statische standaard-simulaties van de effecten van beleidsmaatregelen. Ze worden hierna bondig toegelicht en gecommentarieerd.

C. Crisisbeleid en gezinskoopkracht (Savage)

Het onderzoek van Savage simuleert het effect op de gezinskoopkracht van de sinds 1981 gevoerde politiek inzake indexering, sociale bijdragen, fiscaliteit en kinderbijslag. De auteur onderscheidt zes gezinstypes (een alleenstaande, een kinderloos echtpaar en een echtpaar met resp. 1, 2, 3 of 4 kinderen) en 12 niveaus van bruto-looninkomens (van 18.000 t.m. 300.000 F per maand). Op basis van die indeling doet Savage ook uitspraken over het «verdelingseffect» van de genomen maatregelen. Merken we nog wel op dat de studie geen rekening houdt met inkomsten uit vermogen (behalve het kadastraal inkomen), noch met sociale-zekerheidsuitkeringen (behalve de kinderbijslagen).

Afgezien van die beperkingen treden uit het onderzoek een aantal interessante bevindingen naar voren. Bekijken we bijvoorbeeld tabel 2.

Tabel 2: Evolutie van de koopkracht in %

(1) L (A)	(2) A	(3) E	(4) g1	(5) g2	(6) g3	(7) g4
18.000	- 13,6	- 13,3	- 10,9	- 9,0	- 7,4	- 6,4
24.000	- 14,8	- 13,0	- 11,1	- 9,5	- 6,2	- 6,9
30.000	- 15,3	- 13,8	- 13,0	- 11,3	- 8,2	- 5,7
40.000	- 15,9	- 16,0	- 15,4	- 14,2	- 11,0	- 8,6
50.000	- 15,0	- 14,5	- 13,8	- 12,8	- 10,4	- 9,0
60.000	- 13,8	- 13,4	- 12,6	- 11,4	- 9,1	- 7,1
70.000	- 14,4	- 12,3	- 11,5	- 10,2	- 7,9	- 5,9
85.000	- 15,2	- 13,8	- 13,2	- 12,1	- 10,1	- 8,2
110.000	- 16,0	- 14,6	- 14,0	- 13,0	- 11,2	- 9,5
150.000	- 17,4	- 16,9	- 16,4	- 15,5	- 14,9	- 12,2
210.000	- 18,6	- 18,2	- 17,8	- 17,0	- 15,5	- 14,0
300.000	- 21,5	- 21,2	- 20,7	- 19,9	- 18,6	- 17,1

- (1) L (A) : Bruto-referentemaandloon 1981.
 (2) A : Verlies aan koopkracht 1981-1985 van het overeenstemmend netto-beroepsinkomen (in %) voor alleenstaanden.
 (3) E : Idem, voor kinderloze echtparen.
 (4) g_i met i : Verlies aan koopkracht van het beschikbaar netto-gezinsinkomen 1981-1985 = (1) tot (4) in %, voor echtparen (één beroepsinkomen) = tot (7) met 1 tot 4 kinderen ten laste.

Bron: SAVAGE, R., 1986: 244.

Wat allereerst opvalt is dat in alle inkomenscategorieën alleenstaanden en kinderloze echtparen relatief het hardst getroffen worden door het matigingsbeleid. Bovendien zwakt het procentueel koopkrachtverlies duidelijk af naarmate het aantal kinderen ten laste toeneemt.

Opmerkelijk is ook dat er, zowel bij de lagere inkomenscategorieën (met een bruto-refertemaandloon van 18.000 t.e.m. 40.000 F in het basisjaar 1981) als bij de hogere categorieën (vanaf 70.000 F), een systematische progressiviteit waarneembaar is in de opgelegde inspanning. Tenminste, dat is onze conclusie uit de tabel. Het besluit van Savage zelf uit de gegevens in de tabel luidt: «Slechts voor de hoogste lonen is er werkelijk sprake van enige progressiviteit van de opgelegde inspanning; dat is een gevolg van de bijzondere sociale zekerheidsbijdrage op de inkomensschijven boven de drie miljoen. Al bij al en met uitzondering van de extreme gevallen, dient in feite te worden gesproken van 'proportionaliteit' in plaats van 'progressiviteit' van de opgelegde inspanning.» (R. Savage, 1986: 245). Die uitspraak is te weinig genuanceerd (zie boven) en ook niet helemaal correct. Zo neemt het procentueel koopkrachtverlies reeds toe vanaf een beroepsinkomen van 924.000 F (incl. dubbel vakantiegeld enz.). Het effect van de bijzondere sociale zekerheidsbijdrage, waarvan sprake in het citaat, kan daar dus nog niet gespeeld hebben.

Tabel 3: Weerslag van de toename van de fiscale en parafiscale druk op de koopkracht (1981-1985, alleenstaanden)

(1) B.J.I.	(2) V81	(3) V85	(4) V.A.	(5) V.N.A.	(6) K.K.V.
237.600	16,17	25,17	8,99	55,6	- 10,7
316.800	19,99	29,52	9,53	47,7	- 11,9
396.000	24,09	34,87	10,78	44,8	- 14,2
528.000	29,78	38,89	9,11	30,6	- 13,0
660.000	33,44	40,77	7,33	21,9	- 11,0
792.000	36,37	42,06	5,69	15,6	- 8,9
942.000	38,49	44,01	5,52	14,4	- 9,0
1.122.000	40,82	46,26	5,45	13,3	- 9,2
1.452.000	44,26	49,53	5,27	11,9	- 9,5
1.980.000	48,67	53,44	5,39	11,2	- 10,4
2.772.000	53,90	58,68	5,26	9,8	- 11,3
3.960.000	59,57	64,95	5,75	9,7	- 14,1

(1) B.J.I. : Bruto jaarlijks inkomen 1981.

(2) V81 : Heffingstarieven 1981 alleenstaanden.

(3) V85 : Heffingstarieven 1985 alleenstaanden.

(4) V.A. : V85 - V81 alleenstaanden.

(5) V.N.A. : Relatieve procentuele aangroei van het globaal heffingstarief van 1981 tot 1985 voor de alleenstaanden.

(6) K.K.V. : Koopkrachtverlies, te wijten aan de evolutie van het tarief van de globale fiscale en parafiscale druk.

Bron: SAVAGE, R., 1986: 248.

Het is wel zo dat de categorieën met een bruto-refertemaandloon van 60.000 t.e.m. 85.000 F, procentueel gezien (d.w.z. in verhouding tot hun netto-inkomen in 1981) minder inleveren dan de inkomenscategorieën 40.000 en 50.000 F. Een verdere analyse van de tabel toont aan dat die breuk in de progressiviteit uitsluitend te wijten is aan de nogal regressieve (ongelijkheidsbevorderende) toename van de fiscale en parafiscale druk (zie tabel 3), vermits het *totaal* procentueel verlies aan reëel bruto-loon in de periode 1981-1985 duidelijk toeneemt met de hoogte van het inkomen (R. Savage, 1986: 243).

In dat opzicht besluit Savage enigszins terecht: «Het globaal fiscaal en parafiscaal beleid (met inbegrip van de maatregelen inzake kinderbijslag) dat sedert vier jaar wordt gevoerd (indexsprongen inclus) komt inegalitair over wat zijn globaal netto-effect op de koopkracht van de gezinnen betreft, wat in forse mate het potentieel herverdelend effect afzwakt, zoniet teniet doet, van de forfaitaire indexering die van medio 1982 tot medio 1983 van kracht was.» (R. Savage, 1986: 252).

Toch passen ook hier enkele opmerkingen. De beoordeling van de gegevens in tabel 3 (en tabel 2) hangt uiteindelijk af van de persoonlijke - zeg maar subjectieve - waardering van de onderzoeker. Savage spreekt zich niet duidelijk uit over wat verstaan moet worden onder een progressieve (bedoeld wordt gelijkheidsbevorderende) of regressieve inkomensherverdeling. Uit zijn uitspraken kan wel worden afgeleid dat de ongelijkheid volgens hem zou toenemen als alle inkomenscategorieën proportioneel gezien eenzelfde bedrag zouden inleveren. Zo schrijft hij immers: «Tien procent koopkrachtverlies weegt (...) zwaarder onderaan de inkomensladder dan aan de top ervan.» (R. Savage, 1986: 245). Voor die stelling valt natuurlijk veel te zeggen, maar men mag niet vergeten dat sommige ongelijkheidsmaatstaven (bv. de Gini- en Theilcoëfficiënt) juist ongevoelig zijn voor dergelijke proportionele veranderingen.

Bovendien zouden de resultaten in tabel 2 en 3 er misschien heel anders uitzien als bijvoorbeeld ook de vervangingsuitkeringen in de analyse waren opgenomen. De conclusies van Savage over het verdelingseffect gaan m.a.w. enkel op binnen de begrenzingen van de vooropgestelde hypothesen. Vandaar dat deze studie geen uitspraken toelaat over het effect van het crisisbeleid op de *globale* inkomensverdeling. Daarvoor is de draagwijdte van het onderzoek te beperkt (slechts 12 inkomensniveaus, zes gezinstypes, geen vervangingsuitkeringen enz.).

D. Crisis- en beleidseffecten op de inkomensverdeling (Fecher)

De opzet van het onderzoek van Fecher reikt duidelijk verder dan dat van Savage. Voor België is dat het enige onderzoek dat het afzonderlijk effect op de inkomensverdeling heeft willen nagaan van macro-economische ontwikkelingen en van het crisisbeleid.

Het onderzoek bestrijkt de periode 1980-1984 en vertrekt van een sociaal-economische constructie, die volgens de auteur representatief is voor de activiteiten- en inkomstenstructuur in België in 1980. Vervolgens worden op die constructie twee simulaties toegepast. Een eerste simulatie volgt de evolutie van de (personele) inkomensverdeling, nadat rekening is gehouden met de jaarlijkse veranderingen in de economische conjunctuur en met de maatregelen van de regering in het kader van haar crisisbeleid. De tweede simulatie volgt dezelfde evolutie, maar nu bij ongewijzigd beleid én na indexering van de belastingschalen⁽⁷⁾. Op die manier worden de (directe) beleidseffecten gescheiden van de macro-economische effecten.

Uit de resultaten van haar onderzoek (zie ook tabel 4) besluit Fecher: «Dès l'abord, il convient de noter que l'on n'observe aucune variation brusque que ce soit à la baisse ou à la hausse de l'inégalité. En outre, il semble y avoir une légère inflexion entre 1983 et 1984, année pour laquelle on ne disposait que d'estimations. Dans l'ensemble, on note une légère égalisation des revenus (...) qui est due à la politique fiscale puisqu'à fiscalité constante, on remarque plutôt un accroissement d'inégalité (...).» (F. Fecher, 1987: 414).

Dat is natuurlijk een interessante vaststelling, te meer daar ze de resultaten van buitenlands onderzoek lijkt te bevestigen⁽⁸⁾. Uit onderzoek in de Verenigde Staten en Groot-Brittannië bijvoorbeeld blijkt dat niet zozeer de bezuinigingen op de sociale zekerheidsuitgaven, als wel de economische crisis en de ingrijpende fiscale hervorming in die twee landen verantwoordelijk zijn voor de toename van de inkomensongelijkheid in crisistijd (Zie R. Blank en A. Blinder, 1985 en P. Ruggles en M. O'Higgins, 1987).

(7) In de tweede simulatie worden inderdaad ook de belastingschalen geïndexeerd, omdat Fecher de niet-indexering van die schalen als een impliciete beleidsmaatregel beschouwt.

(8) Merk ook op dat de resultaten van dit onderzoek niet noodzakelijk de bevindingen van Savage tegenspreken. De inkomensongelijkheid wordt door Fecher immers gemeten door de variatiecoëfficiënt, een maatstaf die vooral gevoelig is voor verschuivingen in de top van de verdeling. Vermits de berekeningen van Savage aantonen dat de hoogste looncategorieën relatief het sterkst getroffen worden door het crisisbeleid van de regering (zie tabel 2), is het heel goed mogelijk dat de waarde van de variatiecoëfficiënt ook hier op een dalende inkomensongelijkheid zou wijzen (dit natuurlijk in de veronderstelling dat het onderzoek van Savage uitspraken mogelijk maakt over de totale verdeling).

Tabel 4: Evolutie van de inkomensongelijkheid, gemeten door de variatiecoëfficiënt, bij variërend beleid (= eerste simulatie) en niet-variërend beleid (= tweede simulatie)

	variërend beleid	ongewijzigd beleid
1980	0,4993	0,4993
1981	0,4889	0,4984
1982	0,4809	0,5005
1983	0,4591	0,5018
1984	0,4966	0,5050

Bron: FECHER, F., 1987: 413.

Bij het onderzoek van Fecher rijzen evenwel vier fundamentele bedenkingen. *Ten eerste* gaat de auteur ervan uit dat beleidsfactoren en macro-economische ontwikkelingen onafhankelijk van elkaar inwerken op de inkomensverdeling. Zo zou alleen de macro-economische evolutie invloed uitoefenen op de omvang en op het primair inkomen (of bruto-vervangingsinkomen) van de vijf beschouwde socio-professionele groepen (werknemers in de privé-sector, ambtenaren, zelfstandigen en helpers, werklozen en brug- en rustgepensioneerden). Maar het is duidelijk dat ook andere factoren daarin meespelen, zoals bijvoorbeeld de afwezigheid van een actief arbeidsmarktbeleid of het feit dat bepaalde beleidsmaatregelen rechtstreeks de tewerkstelling (van bv. ambtenaren) of de primaire inkomensvorming beïnvloed hebben. Het is dan ook niet correct om het verschillend verloop van de inkomensverdeling in tabel 4 alleen toe te schrijven aan macro-economische veranderingen (of aan de economische crisis *tout court*).

Een *tweede bedenking* heeft te maken met het hoog abstractie- en aggregatieniveau waarop de analyse is uitgevoerd. De Belgische huishouding wordt in het onderzoek gereduceerd tot vijf socio-professionele groepen met elk een beperkt aantal inkomensniveaus. Voor de werknemers (zowel in de privé- als in de openbare sector) worden vier inkomensniveaus onderscheiden, voor de zelfstandigen vijf, voor de gepensioneerden acht en voor de werklozen drie. Samen dus 24 types van inkomen. Dat op basis daarvan significante uitspraken kunnen worden gedaan over de (werkelijke) evolutie van de inkomensverdeling, valt sterk te betwijfelen. Noteer overigens dat de inkomenseenheid het individu is, waardoor geen rekening kan worden gehouden met de cumulatie van inkomens binnen eenzelfde huishouden.

Ten derde worden een aantal belangrijke maatregelen niet in de analyse opgenomen (bv. de wet Cooreman-De Clercq en de forse bezuinigingen op de werkloosheidsuitkeringen aan samenwonende werklozen).

Een laatste bedenking bij het onderzoek van Fecher heeft betrekking op haar conclusie uit de gegevens in tabel 4 (zie citaat). Op zich is die conclusie onvoldoende genuanceerd (zelfs als abstractie wordt gemaakt van onze drie vorige opmerkingen). De evolutie van de variatiecoëfficiënt in de tabel wijst inderdaad op een heel lichte daling van de inkomensongelijkheid tussen 1980 en 1984 bij variërend beleid (linkerkolom); het is echter niet juist dat die daling alleen te wijten zou zijn aan het inkomensnivellerend effect van het crisisbeleid. Zo zijn alleen de laatste drie jaarovergangen relevant om het crisisbeleid van «Martens V» te evalueren (en in dat geval neemt de ongelijkheid in de linkerkolom toe!). Bovendien blijkt dat alleen tussen 1981 en 1982 en tussen 1982 en 1983 het crisisbeleid progressief herverdelend gewerkt heeft. Tijdens de laatste jaarovergang daarentegen (1983-1984) is er een flinke stijging van de inkomensongelijkheid, die nu praktisch volledig verklaard wordt door beleidseffecten (vermits bij een constant gehouden beleid de variatiecoëfficiënt nauwelijks verandert). Het is weinig waarschijnlijk dat die toch wel bruuske ommekeer louter voortvloeit uit het voorlopig karakter van de statistische gegevens, wat Fecher suggereert (zie bovenvermeld citaat).

De resultaten van het simulatie-onderzoek van Fecher moeten alleszins met veel omzichtigheid geïnterpreteerd worden. Het onderzoek is theoretisch zwak onderbouwd en is bovendien gestoeld op een modelmatige constructie die onmogelijk representatief kan zijn voor de inkomensverdeling in België in 1980. In laatstgenoemd opzicht verschilt dit onderzoek weinig van dat van Savage.

Het voorgaande illustreert dat het onderzoek in België naar de verdelings-effecten van crisis- en beleidsfactoren nog in de kinderschoenen staat. Om over die verdelingseffecten toch iets te kunnen zeggen hebben we in het volgende en laatste deel van dit artikel het uitgangspunt voor analyse omgekeerd. Eerst wordt met behulp van de beschikbare bronnen de evolutie van de inkomensverdeling in crisistijd geschetst. Aansluitend wordt telkens de vraag gesteld in hoeverre de vastgestelde trends verband houden met beleidsingrepen of macro-economische ontwikkelingen.

III. EVOLUTIE VAN DE INKOMENSVERDELING IN CRISISTIJD

Deze bespreking is voornamelijk gebaseerd op twee bronnen. Een eerste bron zijn de inkomensgegevens van de *Nationale Rekeningen*. Met die gegevens kan een (primaire) functionele inkomensverdeling ⁽⁹⁾ worden opgesteld. Een tweede bron waaruit we gegevens putten over de inkomensverdeling in crisistijd zijn de *enquêtes van het Centrum voor Sociaal Beleid* (CSB-UFSIA). In die enquêtes wordt gepeild naar het beschikbaar inkomen van de huishoudens, met uitsluiting evenwel van de vermogensinkomens.

A. Veranderingen in de functionele inkomensverdeling

1. Recente verschuiving van arbeidsinkomens naar kapitaalinkomens

L. Cuyvers en W. Meeusen (1979) stelden reeds voor de periode 1953-76 een functionele inkomensverdeling samen op basis van de Nationale Rekeningen. In tabel 5 zijn enkele van de door de auteurs opgestelde tijdreeksen geactualiseerd. Zelf voegden we daar nog het gecorrigeerd loonaandeel en het gecorrigeerd inkomensaandeel van de zelfstandigen aan toe. De gezuiverde loonquote bekomt men door het gewoon loonaandeel te corrigeren voor de evolutie van de salarisatiegraad (d.i. het aantal gesalarieerden in percent van het totaal aantal tewerkgestelden). Die correctie is noodzakelijk, omdat de totale loonmassa zowel door de hoogte van de gemiddelde loonsom als door de (relatieve) omvang van de gesalarieerde tewerkstelling bepaald wordt. Voor de zelfstandigen geldt een gelijkaardige redenering.

Het resultaat van de berekeningen wordt afgedrukt in tabel 5 ⁽¹⁰⁾. Hierna volgt enige toelichting.

(9) «Primair» wijst op de inkomensvorming zoals ze rechtstreeks uit het productieproces voortkomt, dus vóór fiscale en parafiscale heffingen en vóór transfers van de overheid. «Functioneel» wijst op de verdeling van het (nationaal) inkomen over de onderscheiden productiefactoren.

(10) De lezer zal merken dat in de tabel de som van het loonaandeel, het zelfstandigenaan-deel en het kapitaaltaandeel de laatste jaren meer dan 100% bedraagt. Dat komt doordat voor de berekening van het NNI de interesten op de overheidsschuld met een negatief teken in rekening worden gebracht.

Tabel 5: Evolutie van de functionele inkomensverdeling in België, 1960-1986

Jaar	Loonaandeel	Gezuiverd loonaandeel	Aandeel zelfstandigen (incl. vrije beroepen)	Gezuiverd zelfstandigen aandeel	Netto-kapitaal aandeel (vóór belastingen)
1960	57.2%	57.2%	24.6%	24.6%	12.3%
1965	60.9%	57.1%	23.4%	29.0%	12.4%
1970	62.4%	57.0%	19.8%	27.3%	15.6%
1971	64.6%	58.4%	18.6%	26.8%	15.1%
1972	65.6%	58.9%	18.5%	27.4%	15.0%
1973	66.0%	59.0%	17.7%	26.9%	15.6%
1974	68.0%	60.4%	15.8%	24.7%	16.2%
1975	70.4%	62.7%	15.9%	24.6%	13.4%
1976	71.0%	63.2%	15.8%	24.6%	13.1%
1977	72.0%	64.0%	15.3%	23.9%	13.2%
1978	72.0%	64.0%	15.0%	23.5%	13.8%
1979	72.3%	64.2%	14.4%	22.7%	14.7%
1980	73.4%	65.1%	13.5%	21.2%	15.4%
1981	74.2%	66.1%	13.7%	21.0%	16.0%
1982	73.1%	65.3%	13.2%	20.2%	18.5%
1983	72.4%	64.9%	13.2%	19.8%	19.7%
1984	70.6%	63.5%	12.9%	19.0%	22.0%
1985	69.5%	62.6%	12.5%	18.3%	23.7%
1986	68.1%	61.4%	12.5%	18.2%	25.7%

N.B. Het *loonaandeel* is de verhouding tussen de globale loonsom (dat is het rechtstreeks en onrechtstreeks inkomen uit bezoldigde arbeid) en het netto-nationaal inkomen tegen factorkosten (NNI_f). Het *aandeel uit zelfstandige arbeid* bestaat uit de relatieve omvang van de som der ondernemersinkomens uit land-, tuin- en bosbouw, de inkomens van de handelaars en ambachtslui en de inkomens van de vrije beroepen. Het *aandeel van het netto-kapitaalinkomen* is de som van het inkomen der personenvennootschappen, de interesten toevoeiend aan particulieren (excl. de toegerekende interesten in verband met de kosteloze diensten van banken en andere financiële tussenpersonen), de dividenden, tantièmes en giften, de reserveringen van vennootschappen en de directe belastingen der vennootschappen van alle juridische vormen, dat alles eveneens in percent van het NNI_f.

Bron: 1960-1965: - CUYVERS, L. en MEEUSEN, W., 1979: 41-43.
 - NIS, *Statistisch Tijdschrift*, 1970, nr. 8-9; 1978, nr. 4 (voor de berekening van het zelfstandigenaandeel).
 1970-1986: - NIS, *Statistische Studiën*, 1983, nr. 67; 1986, nr. 78; 1987, nr. 83.

Ministerie van Tewerkstelling en Arbeid, *Raming van de Belgische beroepsbevolking op 30 juni* (jaren 1960-67, 1968-69, 1970-86) (voor de berekening van het gezuiverd loonaandeel en het gezuiverd inkomensaandeel van de zelfstandigen).

Wat in de tabel allereerst opvalt is de snelle stijging van het *loonaandeel*, met name in de periode 1970-1981. Het loonaandeel steeg toen met een jaarlijks gemiddelde van 1,1 %-punt (in vergelijking met 0,5 %-punt tijdens de jaren zestig). Die snelle stijging wordt nauwelijks verklaard door de stijging van de salarisatiegraad. Het gecorrigeerd loonaandeel neemt in dezelfde periode immers toe met gemiddeld 0,8 %-punt per jaar.

De evolutie van het loonaandeel in de jaren zeventig staat in schril contrast met de evolutie na 1981. Op vijf jaar tijd daalt het gecorrigeerd loonaandeel met zowat 5 %-punt en het belandt daardoor terug op het niveau van 1974-75.

Het *aandeel van het inkomen uit zelfstandige arbeid* is over heel de periode 1960-1986 gehalveerd, van 24,6% naar 12,5%. Tot 1974 (het begin van de economische crisis) was die daling het gevolg van de daling van het aantal zelfstandigen; het gecorrigeerd zelfstandigenaandeel lag in 1973 nog altijd boven het peil van 1960. In de periode erna is de evolutie helemaal anders: het inkomensaandeel van de zelfstandigen blijft dalen (zij het veel gematigder dan in de jaren zestig), maar na correctie voor de evolutie van hun aantal is de daling nog sterker. De inkomenspositie van de (gemiddelde) zelfstandige is in crisistijd dus aanzienlijk verslechterd. Hoe die ontwikkeling geïnterpreteerd moet worden, is ons echter niet duidelijk.

De evolutie van het (netto-)kapitaalaandeel - of correcter: het aandeel van het inkomen uit kapitaal - verloopt globaal genomen als volgt. Tot en met 1980 schommelt het rond de 12 à 16%, nadien neemt het voortdurend toe (tot een recordhoogte van 25,7% in 1986).

Dat verloop moet wel voorzichtig geïnterpreteerd worden. P. Praet en J. Vuchelen (1985 en 1987; zie ook W. Coumans, 1984) wijzen er terecht op dat de inkomensgegevens van de Nationale Rekeningen geen goede indicator zijn voor de omvang van de (particuliere) vermogensinkomens⁽¹⁾. Ten eerste omdat die gegevens geen rekening houden met de kapitaalwinsten (of -verliezen) die voortvloeien uit bijvoorbeeld gewijzigde beursnoteringen of veranderde immobielienprijzen; ten tweede omdat ze ook geen rekening houden met de aantasting van de patrimoniumwaarde door de inflatie. Als die (nominale of reële) waardeveranderingen van het vermogen wel verrekend worden, dan gaat het aandeel van de ver-

(1) Volledigheidshalve moet hier worden aangestipt dat de samenstelling van dat particulier vermogensinkomen niet precies gelijk is aan de samenstelling van het door ons berekende kapitaalinkomen. Huuropbrengsten bijvoorbeeld maken wel deel uit van het particulier vermogensinkomen, maar niet van het kapitaalinkomen; de reserveringen van vennootschappen daarentegen zitten alleen in het kapitaalinkomen.

mogensinkomsten veeleer in dalende lijn (P. Praet en J. Vuchelen, 1987: 37). De evolutie is wel heel verschillend voor roerende en onroerende vermogensinkomsten. Volgens de nationale rekeningen is het aandeel van de roerende vermogensopbrengsten stelselmatig toegenomen en dat van de onroerende licht gedaald (periode 1960-1985). Na correctie van de onderliggende waardeveranderingen voor de inflatie tekenen zich heel andere trends af. Tot voor kort namen de reële opbrengsten uit roerend vermogen maar een klein deel van het nationaal inkomen voor hun rekening. In de jaren zeventig waren de opbrengsten zelfs negatief. Pas de laatste jaren is de evolutie opnieuw heel gunstig. Bij de onroerende opbrengsten liggen de verhoudingen helemaal anders, namelijk een relatief hoog reëel aandeel in de jaren zestig en zeventig, maar negatieve reële inkomensaandelen in de periode erna (vooral 1980-83).

2. Oorzaken en gevolgen

Wat kan uit dat alles nu besloten worden? In hoeverre kan een verband gelegd worden tussen de economische crisis en het crisisbeleid van de regering en het verloop van de functionele inkomensverdeling?

Zoals gezien zijn de werknemers er tot het begin van de jaren tachtig in geslaagd hun inkomenspositie veilig te stellen. De gecorrigeerde loonquote gaat in de jaren zeventig stelselmatig omhoog, wat wijst op een reële stijging van de gemiddelde loonsom. Noch de economische crisis (met de hoge werkloosheid), noch de inflatie vormden toen een bedreiging voor de relatieve positie van de looninkomens (zie ook H. Deleecq, 1975). Voor het aandeel van de kapitaalinkomsten is het tegendeel waar, zeker als het effect van de inflatie in rekening wordt gebracht.

Het jaar 1981 verschijnt in de evolutie als een breukpunt: een trendmatige en drastische inkrimping van het loonaandeel wordt van dan af vergezeld door een al even spectaculaire stijging van het kapitaaltaandeel. De daling van het (gecorrigeerd) loonaandeel kan verklaard worden door twee factoren. Ten eerste is er de relatief sterke uitbreiding van deeltijdse tewerkstelling: tussen 1983 en 1986 komen er ongeveer 80.000 deeltijdse jobs bij (of een stijging met bijna 30%). Het aandeel van de deeltijdse in de totale tewerkstelling verhoogt daardoor van 8,3 tot 10,3% (op basis van Eurostat, *Werkgelegenheid en Werkloosheid 1986*). Die ontwikkeling trekt het gemiddeld loon per tewerkgestelde uiteraard omlaag. Een tweede factor zijn de vroeger al besproken overheidsmaatregelen om de loonkosten van de ondernemingen te drukken (vooral de eerste twee golven van looninlevering en het verbod om reële loonsverhogingen toe te kennen).

De invloed van het crisisbeleid op de kapitaalinkomsten is minder duidelijk. Kijken we eerst even naar de verschillende bestanddelen van die inkomsten. Uit de Nationale Rekeningen blijkt dat de recente haussebeweging van het kapitaaltaandeel voor de helft te wijten is aan het gestegen aandeel van de reserveringen van de vennootschappen (bijna + 5 %-punt tussen 1981 en 1986). De andere componenten die het aandeel van de kapitaalinkomsten omhoog duwden waren de dividenduitkeringen van Belgische vennootschappen met hoofdactiviteit in België (een stijging van hun aandeel met 0,7 %-punt tussen 1981 en 1986), de dividendinkomsten uit investeringen in het buitenland (+ 1,4 %-punt), en de interesten op overheidsfondsen (+ 1,6 %-punt).

De laatste twee ontwikkelingen zijn niet direct een gevolg van binnenlands beleid, de eerste twee ontwikkelingen daarentegen wel (W. Coumans, 1984: 60-61; E. van Wesemael, 1985: 77-98). Het toegenomen belang van de reserveringen van vennootschappen en van de dividenden op Belgische aandelen weerspiegelt de recente verbetering van de financiële resultaten van de Belgische ondernemingen (KB-Weekberichten, 1986 en 1987). Die verbetering kan zowel worden toegeschreven aan conjunctureel-economische factoren (vnl. internationaal) als aan beleidsfactoren. Op beleidsniveau denken we dan aan de vroeger gesignaleerde maatregelen ten voordele van de ondernemingen (de eerste twee golven van looninlevering, de vrijstellingen en verminderingen van de werkgeversbijdragen aan de sociale zekerheid, de verlaging van de aanslagvoet van de vennootschapsbelasting, en de wet Cooreman-De Clercq) ⁽¹²⁾.

Een laatste vraag die we hier moeten beantwoorden is *hoe veranderingen in de functionele inkomensverdeling de personele inkomensverdeling beïnvloeden*. Het staat zo goed als vast dat de recente stijging van de vermogensinkomsten de inkomensverdeling negatief beïnvloed heeft. Inkomsten uit vermogen (en vooral uit financieel vermogen) zijn immers geconcentreerd in de top van de verdeling. Dat kan bijvoorbeeld worden afgeleid uit een onderzoek naar de verdeling van het vermogensbezit in België, waaruit blijkt dat in 1977 de «Renteniers, beheerders en vennoten», die maar 1,5% van de bevolking vertegenwoordigen, liefst 26,4% van het vermogen voor hun rekening nemen, terwijl de «Arbeiders» met 26,8% van de bevolking maar 8,3% opnemen (P. Praet en J. Vuchelen, 1987: 40). De eerstvermelde categorie bezit dan nog vooral roerend vermogen, de tweede categorie vooral onroerend vermogen.

(12) Onze conclusie dat het crisisbeleid mede verantwoordelijk is voor de recente verschuivingen in de functionele inkomensverdeling wordt indirect bevestigd door het al geciteerde onderzoek van Boone en Willemé (1989). Daaruit blijkt dat centrum-rechtse regeringscoalities een positief effect hebben op het inkomensaandeel uit kapitaal (ten koste van het arbeidsaandeel); bij centrum-linkse regeringscoalities is het effect omgekeerd.

Behoudens die algemene conclusie valt er echter weinig te zeggen over het verband tussen de evolutie van de functionele en de personele inkomensverdeling. Voor België bestaan er geen studies die aantonen op welke wijze en in welke mate verschuivingen in de functionele verdeling de samenstelling van het individueel-huishoudelijk inkomen beïnvloeden. Daarbij komt dat de structuur en de evolutie van de primaire personele inkomensverdeling zelf nauwelijks bekend is. De enige bron die daar tot voor kort nog enige informatie over gaf waren de fiscale inkomensstatistieken, maar door een verandering in de fiscale wetgeving zijn de vervangingsuitkeringen vanaf 1982 volledig in het netto-belastbaar inkomen opgenomen. Daardoor is de verdeling van de fiscale inkomens (in dit geval na belastingen) meer de secundaire verdeling⁽¹³⁾ gaan benaderen.

De inkomensgegevens uit de fiscale statistiek worden hier niet afzonderlijk behandeld, omdat zij geen geschikte bron zijn voor verdelingsanalyses in de tijd. Door opeenvolgende wijzigingen in de fiscale wetgeving (invoering van het decumul- en splittingregime, veranderingen in het fiscaal statuut van de vervangingsinkomens enz.) is het fiscaal inkomensbegrip in de loop der jaren fundamenteel van inhoud veranderd. De verdeling van de fiscale inkomens is door die wetswijzigingen dan ook kunstmatig beïnvloed. Bovendien zijn de (gepubliceerde) inkomensgegevens te algemeen om ze op de een of andere manier te kunnen koppelen aan crisis- of beleidseffecten⁽¹⁴⁾.

Een veel interessantere bron voor verdelingsanalyses in de tijd zijn de enquêtegegevens van het Centrum voor Sociaal Beleid (CSB-UFSIA). In die enquêtes wordt gepeild naar het beschikbaar maandinkomen van huishoudens (met uitsluiting evenwel van de vermogensinkomens). Inkomensonderzoek dat gebaseerd is op enquêtes levert natuurlijk geen ideale (d.w.z. volledig representatieve en betrouwbare) gegevens op. Maar het grote voordeel van de CSB-gegevens is dat de samenstelling en de sociale kenmerken van de huishoudens bekend zijn en dat rekening kan worden gehouden met de cumulatie van inkomens in een huishouden.

(13) Het secundair inkomen ontstaat door van het primair inkomen de ongebonden inkomensoverdrachten aan de publieke sector (inkomstenbelastingen en SZ-bijdragen) af te trekken en er de ongebonden overdrachten van de publieke sector (vnl. de SZ-uitkeringen) aan toe te voegen.

(14) Voor een uitvoeriger commentaar op de fiscale inkomensstatistiek, zie F. Marannes. «De evolutie van de inkomensverdeling in België in crisistijd. Een kritische evaluatie van het beschikbaar bronnenmateriaal» (te verschijnen in het augustus-septembernummer van *De Gids op Maatschappelijk Gebied*).

B. Evolutie van de personele inkomensverdeling

1. Gegevens⁽¹⁵⁾

Tabel 6 geeft de verdeling van het beschikbaar inkomen over de Vlaamse huishoudens in 1976 en 1985.

Tabel 6: De verdeling van het beschikbaar (huishoudelijk) inkomen naar inkomensdecielen, Vlaanderen, 1976-1985

Deciel	% van het totaal inkomen		Gecumuleerd % van het totaal inkomen	
	1976	1985	1976	1985
1	2.6	3.3	2.6	3.3
2	3.9	4.9	6.5	8.2
3	5.6	6.1	12.1	14.3
4	7.3	7.3	19.4	21.6
5	8.7	8.5	28.2	30.1
6	10.2	9.7	38.4	39.8
7	11.6	11.3	49.9	51.1
8	13.1	12.9	63.0	64.0
9	15.7	15.1	78.7	79.1
10	21.3	20.8	100.0	100.0
Totaal:	100.0	100.0		

Bron: DELEECK, H., e.a., 1986: 28.

De verdeling is in de beschouwde periode iets gelijk geworden. De Gini-coëfficiënt daalt van 0,30 naar 0,28 en de Theil-coëfficiënt van 0,16 naar 0,13. Die daling vloeit voort uit de lichte positieverbetering van de laagste inkomensdecielen, ten nadele van de hoogste.

Hoe moet die ontwikkeling begrepen worden? De CSB-gegevens bevatten geen vermogensinkomens. Het ongelijkheidsbevorderend effect van de recente verschuivingen in de functionele aandelen kan in de cijfers dan ook niet tot uitdrukking komen.

Toch blijft het merkwaardig dat de inkomensongelijkheid in crisistijd niet is toegenomen. Uit de ontleding van de gegevens blijkt dat de vastgestelde inkomensnivellering het resultaat is van verschillende ontwikkelingen.

Een eerste opvallend feit is dat in 1985 (in vergelijking met 1976) een groter percentage van de huishoudens met een *arbeidsinkomen* terug te vinden is in de laagste twee decielen. Ook het (reëel) gemiddeld inkomen uit arbeid is in die laagste decielen vrij fors gestegen (met bijna 50% in het eerste en met bijna 20% in het tweede deciel). In de andere decielen is het gemiddeld inkomen uit arbeid gedaald.

(15) De volgende gegevens komen uit de recentste publikatie van het CSB over indicatoren van sociale zekerheid (H. Deleeck, e.a., 1986).

Inzake *werkloosheid* doet zich bijna dezelfde evolutie voor, namelijk relatief meer huishoudens met een werkloosheidsuitkering in de laagste twee decielen, maar geen reële daling van de gemiddelde uitkering in die decielen (in tegenstelling tot de andere decielen).

Voor de *pensioenen* ten slotte geldt het omgekeerde. Van alle huishoudens met een pensioen zit in 1985 een kleiner percentage in de onderste inkomensklassen, terwijl het gemiddeld pensioenbedrag in die inkomensklassen minder sterk is toegenomen dan het algemeen gemiddelde.

De gezinnen met een arbeidsinkomen of een werkloosheidsuitkering zijn dus over het algemeen achteruitgegaan, terwijl de inkomenspositie van de gepensioneerde gezinnen gevoelig verbeterd is.

Wat is nu de impact geweest van de vermelde verschuivingen op de evolutie van de *verticale* inkomensongelijkheid (tussen inkomensklassen)? En in hoeverre kunnen die verschuivingen in verband worden gebracht met de economische crisis en met het crisisbeleid van de regering? Beide vragen worden hierna behandeld.

2. Interpretatie van de gegevens

Van de ontwikkelingen in de *pensioensector* mag verwacht worden dat ze de inkomensongelijkheid in progressieve zin beïnvloed hebben. De staart van de inkomensverdeling bevat immers voornamelijk gepensioneerden⁽¹⁶⁾, waardoor de relatief sterkere stijging van de pensioeninkomens (in vergelijking met de andere inkomens) het inkomensaandeel van de laagste decielen omhooggeduwd heeft. De verbeterde inkomenspositie van de bejaarden is echter niet te wijten aan specifieke beleidsmaatregelen. Ze is het gevolg van drie belangrijke sociale veranderingen (H. Deleecq, 1986: 908-909). Allereerst zijn er door de toegenomen arbeidsparticipatie van de vrouw meer gezinnen met twee pensioenen. Ten tweede zijn er door de toegenomen tewerkstelling in overheidsdienst meer gezinnen met een overheidspensioen. Die pensioenen liggen hoger dan de werknemers- of zelfstandigenpensioenen, omdat ze op een voordeliger basis berekend worden. Ten derde groeit het pensioenstelsel naar volwassenheid, wat wil zeggen «dat voor elke nieuwe jaargang gepensioneerden de pensioenen niet meer berekend worden op basis van (vrij lage) fictieve forfaitaire bezoldigingen van voor de periode van circa 1955, maar van de (hogere) werkelijke bezoldigingen sedertdien.» (Ibid.: 908-909).

(16) Zo was in 1976 respectievelijk 83 en 76% van de gezinshoofden in het eerste en tweede deciel een bejaarde, in vergelijking met 72 en 55% in 1985 (H. Deleecq, e.a., 1986, blz. 29).

Het verdelingseffect van de evoluties in de *arbeidsinkomens* is veel moeilijker te beoordelen. We zegden al dat alleen in de laagste twee decielen het gemiddeld arbeidsinkomen is toegenomen; in de andere decielen is dat inkomen gedaald. Maar hoe moet dat geïnterpreteerd worden? Betekent dat bijvoorbeeld dat de economische crisis of het inleveringsbeleid van de regering de laagste beroepsinkomens gespaard heeft? Helemaal niet, want de stijging van het gemiddeld arbeidsinkomen in de laagste twee decielen kan evengoed veroorzaakt zijn door heel andere factoren (bv. door een toename van de gemiddelde arbeidsduur of door een veranderde socio-professionele samenstelling van die decielen).

Wat kan ten slotte gezegd worden over de verdelingsimpact van de ontwikkelingen in de *werkloosheidssector*? Hoe komt het bijvoorbeeld dat alleen in de laagste twee inkomensdecielen de werkloosheidsuitkeringen niet gedaald zijn? Wellicht heeft dat te maken met de selectieve bezuinigingen op de werkloosheidsuitgaven. Eerder is al opgemerkt dat vooral de samenwonende werklozen hard werden aangepakt. Uit onze analyse van de CSB-gegevens blijkt nu dat die werklozen breed gespreid liggen over de inkomensverdeling (zie tabel 7). In de laagste inkomensklassen zijn ze zelfs sterk ondervertegenwoordigd. Maar 4% van alle huishoudens met een samenwonende werkloze bevindt zich in 1985 in de laagste twee decielen. Dat komt doordat de werkloosheidsuitkering in die huishoudens niet de enige of voornaamste bron van inkomen is. Bij de werkloze gezinshoofden en de werkloze alleenstaanden is de situatie anders. Op hun uitkering is praktisch niet bespaard, maar ze bevinden zich overwegend onderaan de inkomensverdeling. De helft van de werkloze gezinshoofden en alle werkloze alleenstaanden zitten in 1985 in de laagste twee decielen. In vergelijking met 1976 is hun positie nog verslechterd. Die achteruitgang is wel relatief; ze is in de eerste plaats een gevolg van de vrij forse stijging van de pensioenen (en dus van de inkomensverbetering bij de bejaarden).

Tabel 7: Procentuele verdeling van werklozen (volgens RVA-statuut) naar inkomensquintielen, Vlaanderen, 1976-1985

Quintiel	gezinshoofd		alleenstaand		samenwonend	
	1976	1985	1976	1985	1976	1985
1	28	50	82	97	0	4
2	55	37	18	3	18	22
3	17	13	0	0	34	40
4	0	0	0	0	29	19
5	0	0	0	0	18	16

Bron: CBS-bestand 1976 en 1985 (eigen analyse)

Voor zover het aantal werkloze gezinshoofden en alleenstaanden door de economische crisis is toegenomen, heeft die evolutie de inkomensongelijkheid waarschijnlijk vergroot. Beide categorieën werklozen vormen echter een minderheid. Volgens de CSB-gegevens van 1985 is ongeveer 80% van de werklozen samenwonend, 11% is gezinshoofd en 7% alleenstaand. De meeste werklozen cumuleren hun uitkering dus met nog andere (meestal arbeids-)inkomens in het gezin.

Vandaar ook ons vermoeden dat de forse stijging van de werkloosheid en vooral de bezuinigingen in de werkloosheidssector niet zo'n heel groot effect hebben gehad op de inkomensverdeling (zie bv. ook SCP, 1985: 167-169 voor Nederland en B. Nolan, 1986 voor Groot-Brittannië). Het is natuurlijk maar een vermoeden, dat nader onderzocht moet worden. Om het genoemde effect te kwantificeren zouden we de ongelijkheidsgraad in 1985 moeten kunnen vergelijken met de graad van ongelijkheid als de toestand inzake werkloosheid (en werkloosheidsuitkeringen) sinds 1976 onveranderd was gebleven. De uitwerking van zo'n hypothetische verdeling voor 1985 valt buiten de opzet van dit artikel. Het geeft wel een richting aan voor verder onderzoek naar mogelijke crisis- of beleids-effecten op de inkomensverdeling.

Conclusie

De economische crisis en het crisisbeleid van de regering hebben de inkomensverdeling in België waarschijnlijk diepgaand beïnvloed. Toch bestaat er praktisch geen onderzoek naar crisis- of beleidseffecten op de inkomensverdeling. Voor België zijn er alleen de (simulatie)onderzoeken van R. Savage en F. Fecher. De resultaten daarvan moeten dan nog heel voorzichtig geïnterpreteerd worden. De voornaamste kritiek is dat ze allebei vertrekken van een constructie die onmogelijk representatief kan zijn voor de werkelijke inkomensverdeling in België. Betrouwbare uitspraken over globale verdelingseffecten zijn daardoor zo goed als uitgesloten.

Het voorgaande betekent niet dat er nog niets geweten is over de verdelingsimpact van de economische crisis of het crisisbeleid. Zo zijn er voldoende aanwijzingen dat het crisisbeleid sinds «Martens V» een belangrijke rol heeft gespeeld in de recente daling van het loonaandeel ten voordele van het kapitaalaandeel. Vooral de roerende inkomens zijn de laatste jaren spectaculair toegenomen en die ontwikkeling heeft de inkomensongelijkheid (tussen personen of huishoudens) ongetwijfeld vergroot. Roerende inkomens zijn immers voornamelijk geconcentreerd in de top van de verdeling.

Toch is volgens de enquêtegegevens van het Centrum voor Sociaal Beleid (CBS) de inkomensongelijkheid tussen 1976 en 1985 niet toegenomen. Wellicht heeft dat te maken met het feit dat in die gegevens geen vermogensinkomens zijn opgenomen. Afgezien van die beperking blijken uit de enquêteresultaten een aantal interessante verschuivingen. Opvallend is vooral de sterke positieverbetering van de gepensioneerden en de relatieve achteruitgang van de werklozen. Het is echter moeilijk om die verschuivingen te interpreteren, omdat er heel verschillende factoren in het spel zijn, waarvan de afzonderlijke (en gecombineerde) effecten niet uit de CSB-gegevens af te leiden zijn. Alleen van de ontwikkelingen in de pensioensector kan met quasi-zekerheid gezegd worden dat ze de inkomensongelijkheid in positieve zin hebben beïnvloed. Het verdelings-effect van de forse stijging van de werkloosheid en van de bezuinigingen op de werkloosheidsuitkeringen is minder duidelijk. Waarschijnlijk is dat effect niet zo groot geweest, omdat het grootste deel van de werklozen samenwonenden zijn.

Literatuur

- BLANK, R.M. & BLINDER, A.S., *Macroeconomics, Income Distribution and Poverty*, Working Paper nr. 1567, Cambridge, National Bureau of Economic Research, februari 1985, 59 blz.
- BOONE, C. & WILLEMÉ, P., «Politieke samenstelling van regeringen en functionele inkomensverdeling in België (1954-1986)», *Cahiers Economiques de Bruxelles*, 1989, nr. 121, blz. 45-67.
- CANTILLON, B., PEETERS, J. & DE RIDDER, E., *Atlas van de sociale zekerheid in België*, Leuven/Amersfoort, Acco, 1987, 308 blz.
- COUMANS, W., «De evolutie van de roerende inkomsten en de belasting ervan», *De Gids op Maatschappelijk Gebied*, 1984, nr. 1, blz. 57-63.
- CUYVERS, L. & MEEUSEN, W., «Determinanten der functionele inkomensverdeling», *Inkomens- en Vermogensverdeling* (referatenboek), Brussel, VUB, 17de Vlaams Wetenschappelijk Economisch Congres, 1979.
- DELEECK, H., «Het aandeel der lonen en wedden in het nationaal inkomen en de inflatie», *De Gids op Maatschappelijk Gebied*, 1975, nr. 4, blz. 293-304.
- DELEECK, H., «Bedreigt de veroudering van de bevolking ons sociaal zekerheidsstelsel?», *De Gids op Maatschappelijk Gebied*, 1986, nr. 11, blz. 905-917.
- DELEECK, H. & CANTILLON, B., e.a., «Indicatoren van sociale zekerheid 1976-1985 (globale resultaten)», *Belgisch Tijdschrift voor Sociale Zekerheid*, 1986, nr. 4-5, bijlage, 81 blz.
- DEROOSE, S., e.a. «Internationale Vergelijking van de Arbeidsmarktsituaties», *Werkgelegenheid voor de Jaren Tachtig*, Gent, RUG, 16de Vlaams Wetenschappelijk Economisch Congres, 1983, blz. 133-225.

FECHER, F., «Politique d'austérité et récession économique. Incidence sur la distribution du revenu des Belges de 1980-1984», *Cahiers Economiques de Bruxelles*, 1987, nr. 114, blz. 397-420.

MOESEN, W., «De onvermijdelijke sanering van de staatsfinanciën», in: DETREMMERIE, H., BRANSON, R., e.a., *De overkant. Een economisch beleid voor de tweede helft van de jaren tachtig*, Kapellen, De Nederlandsche Boekhandel / Uitgeverij Pelckmans, 1986a, blz. 81-118.

MOESEN, W., «Keynes en krimpbudgettering: de saneringsoperatie in België», *Maandschrift Economie*, 1986b, nr. 6, blz. 461-466.

MOESEN, W., & VAN POECK, A., «De exportprestaties van de Belgische economie: beleidsmaatregelen en tegenvallers», *Economisch en Sociaal Tijdschrift*, 1984, nr. 4, blz. 411-424.

NOLAN, B., «Unemployment and the Size Distribution of Income», *Economica*, 1986, nr. 212, blz. 421-445.

PACOLET, J., «Vier jaar aandelenwet: tijd voor een eindbalans», *De Gids op Maatschappelijk Gebied*, 1985, nr. 12, blz. 977-994.

PERSY, C., «Werklozen», in: VAN LANGENDONCK, J., e.a., *Volmachten en Sociale Zekerheid - 1983/84*, Antwerpen, Kluwer, 1985, blz. 41-103.

PEETERS, J., «De crisisfinanciering in de sociale zekerheid. Feiten en tendensen, 1975-1985», *Economisch en Sociaal Tijdschrift*, 1987, nr. 2, blz. 211-239.

PRAET, P. & VUCHELEN, J., «La mesure de la distribution fonctionnelle des revenus en Belgique: une comparaison de deux optiques», *Cahiers Economiques de Bruxelles*, 1985, nr. 107, blz. 327-350.

PRAET, P. & VUCHELEN, J., «Impact des gains en capital sur la position relative des ménages: une optique macroéconomique», *Les niveaux de vie des Belges*, Charleroi, CIFOP, 7ème congrès des économistes Belges de langue française (Commission 4), 1987, blz. 327-350.

RUGGLES, P. & O'HIGGINS, M., «Retrenchment and the New Right: A Comparative Analysis of the Impacts of the Thatcher and Reagan Administrations», in: REIN, M. e.a. (ed.), *Stagnation and Renewal in Social Policy. The Rise and Fall of Policy Regimes*, New York / Londen, 1987, blz. 160-190.

SAVAGE, R., «1981-1985: Inkomens en koopkracht - enkele elementen ter beoordeling», *De Gids op Maatschappelijk Gebied*, 1986, nr. 3, blz. 235-255.

SCP, *Berekend beleid*, 's-Gravenhage, Staatsuitgeverij, 1985, 380 blz.

VAN LANGENDONCK, J., VAN BUGGENHOUT, B., e.a., *Volmachten en sociale zekerheid - 1983/84*, Antwerpen, Kluwer, 1985, 315 blz.

VAN STEENBERGE, J., «Financiering», in: VAN LANGENDONCK, J., e.a., *Volmachten en sociale zekerheid - 1983/84*, Antwerpen, Kluwer, 1985, blz. 275-298.

VAN WESEMAEL, E., «De aandelenwet: een evaluatie», *Kwartalberichten van de Economie*, 1985, nr. 2, blz. 77-98.

«De ondernemingswinsten in 1985», *KB-Weekberichten*, 1986, nr. 36, blz. 1-6.

«Loonmatiging», *Arbeidsblad*, 1986, nr. 2, blz. 147-164.

«Rendabiliteit van de Belgische niet-financiële vennootschappen 1979-1985», *KB-Weekberichten*, 1987, nr. 26, blz. 5-6.

BOEKBESPREKINGEN

ALGEMENE ECONOMIE

Martin FELDSTEIN, ed.

International Economic Cooperation. A National Bureau of Economic Research Conference Report
Chicago/Londen, The University of Chicago Press, 1988, x + 335 blz. -
Prijs: 21,50 \$ (paperback), 59,95 \$ (hardback)

Dit boek is een bundeling van discussieteksten (en discussies) van een conferentie die het National Bureau of Economic Research (NBER) in de V.S. in april 1987 wijdde aan onderwerpen in verband met internationale economische samenwerking. Vier grote domeinen werden hierbij behandeld: macro-economisch beleid, wisselkoersbeleid, internationale handel en de schuldenlast van ontwikkelingslanden. Telkens stond één auteur in voor de basistekst. De reactieteksten en de discussies werden telkens verzorgd door een panel van leidende economen en beleidsverantwoordelijken.

Stanley Fisher (MIT) maakt in zijn bijdrage een historische balans op van (macro-economische) beleidssamenwerking in theorie en praktijk. Hij besluit dat het monetair en fiscaal beleid van één land slechts een relatief klein effect heeft op de economische activiteit en inflatie in andere landen, waardoor de potentiële voordelen van coördinatie gering zijn. «The best that each country can do for other countries is to keep its own economy in shape» (p. 39).

In het tweede thema, rond coördinatie op het vlak van wisselkoersbeleid, behandelt Richard Marston (University of Pennsylvania) achtereenvolgens de (hoge) variabiliteit van wisselkoersen, de rol van wisselmarktinterventies, de voor- en nadelen van vaste wisselkoersen en de regels bij «managed floating» (inclusief de voorstellen voor doelzones). De verschillende reacties spitsten zich toe op de vraag of de toekomst eerder ligt in de beperking van wisselkoersbewegingen dan wel in (macro-economische) beleidsveranderingen.

David Richardson (University of Wisconsin) behandelt de internationale handelspolitiek, meer bepaald binnen het kader van de GATT. De auteur beschouwt deze materie vanuit «strategisch» perspectief, en maakt daarom gebruik van bv. het *Prisoner's Dilemma* om de GATT-overeenkomsten te evalueren en de gevolgen van de veranderende beleidsomgeving in te schatten.

In een laatste bijdrage stelt Jeffrey Sachs (Harvard) dat, alhoewel de reactie op de schulden crisis in de derde wereld in 1982 een succesvolle toepassing is van internationale samenwerking, een duurzame oplossing voor dit probleem niet wordt bereikt zonder nieuwe initiatieven in de richting van schuldverlichting, risicodeling en een omkering van de huidige netto-uitvloeit van kapitaal in de derde wereld.

Dit boek geeft een aantal uitstekende overzichten van de huidige situatie en de lezer krijgt aan de hand van de verschillende reacties en de samenvatting van de discussies een relatief goed overzicht van de verschillende punten van discussie die in deze materie nog ter tafel liggen.

Dany Cassimon